

Олеся Потаржевська

Докторська школа імені родини Юхименків,
Національний університет
«Киево-Могилянська академія»

УКРАЇНСЬКИЙ ОНІМНИЙ ПРОСТІР
В АМЕРИКАНСЬКОМУ ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ КІНО
(на прикладі фільмів
«Зима у вогні» та «Суперсила»)

Досліджено український онімний простір в американських документальних фільмах «Зима у вогні» (2015) та «Суперсила» (2023). На прикладі зібраного матеріалу виокремлено такі поля: антропонімійне, топонімійне, ергонімійне, хрононімійне, хремадонімійне. Власні назви, що входять до цих полів, стилістично увиразнюють сюжетну лінію, формуючи ядро та периферію, такі оніми можна, зрештою, розглядати як концепти і вивчати за допомогою когнітивної ономастики.

Ключові слова: онімний простір, власні назви, американське документальне кіно, онімні поля, ядро та периферія онімного простору, когнітивна ономастика.

The Ukrainian onym space was explored in the American documentaries “Winter on Fire” and “Superpower”. On the example of the collected material, the following fields are distinguished: anthroponymy, toponymy, ergonymy, chrononymy, chrematonymy. The proper names included in these fields stylistically express the storyline, forming the core and periphery, such onyms can, after all, be considered as concepts and studied with the help of cognitive onomastics.

Keywords: onym space, proper names, American documentary film, onym fields, core and periphery of onym space, cognitive onomastics.

Насамперед варто виокремити основні термінологічні поняття, з якими будемо працювати. Що таке «онімний простір»? Впродовж тривалого періоду як синонімічні використовувались такі сполуки, як-от: «онімний простір», «ономастичний простір», «поетонімосфера». Відповідно виникала плутанина, коли, як пише українська дослідниця Наталя Колесник, кілька термінів на позначення одного і того ж наукового поняття вживалися паралельно [4, с. 125].

Михайло Торчинський у своїй монографії «Структура онімного простору української мови» згадує поняття «ономастичний простір», але акцентує увагу на тому, що «згідно із сучасними поглядами на сукупність усіх власних назв певної мови таке зібрання краще кваліфікувати як **онімний простір**. Оскільки він становить собою відкриту систему, кількість онімних полів та інших його різновидів постійно збільшується (особливо це стосується найменувань об'єктів, пов'язаних з ідеологічною і матеріальною сферами діяльності людей)» [7, с. 6–7].

Пізніше Дмитро Бучко та Наталія Ткачова у словнику «Української ономастичної термінології» (2012) чітко розділили поняття: «онімний» – той, що стосується оніма, «ономастичний» – що стосується ономастики [6, с. 135–138, 142–143].

Тож нині доцільним є використання саме поняття «онімний простір», що у широкому значенні означає сукупність власних назв усіх класів, уживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів [6, с. 136].

Святослав Вербич у статті «Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та позамовні чинники» називає онімний простір також «сукупністю власних назв» (це якщо простіше). Він звертає увагу, що власними називають назви, надані конкретній особі, об'єкту для виділення її (його) з ряду однакових або подібних. Отже, основна функція власної назви, або оніма, – це не тільки називання, а й розрізнення однорідних

предметів, об'єктів, тоді як загальні назви, навпаки, об'єднують, узагальнюють однорідні предмети й об'єкти, не диференціюючи їх [2, с. 15]. Це в традиційній ономастиці. Юрій Карпенко вказує на те, що в літературного оніма на перше місце, замість номінативної, виходить стилістична функція [3, с. 70]. Тобто вона стає головною.

Оскільки ми досліджуємо онімний простір у документальному кіно, де всі власні назви є невігаданими, реальними, то чи можна стверджувати, що маємо використовувати саме методологію літературної ономастики? Лариса Брюховецька в монографії «Кіномистецтво» пише про те, що специфіка кіно у фіксації рухомого зображення, але реальність, яку ми бачимо на екрані, суб'єктивно змінена. Про цю властивість змінювати реальність, навіть коли йдеться про кіно документальне, багато написано [1, с. 10–11]. Те, що ми бачимо на екрані, насправді не реальність, а відтворення реальності з погляду автора. Тому стилістична функція пропріальної лексики тут не менш важлива, ніж номінативна.

У структурі онімного простору фільму «Зима у вогні: боротьба України за свободу» (2015 року, режисер — Євген Афінєєвський) найбільшим є антропонімійне поле (34 оніми, або 61,8 %), трохи меншим — топонімійне (17 онімів, або 30,9 %), хрононімійне (2 оніми, або 3,6 %) та ергонімійне (2 оніми, або 3,6 %) поля кількісно однакові (див. табл. 1).

Таблиця 1

Назва поля	Кількість онімів	Відсоткове співвідношення
Антропонімійне	34	61,8 %
Топонімійне	17	30,9 %
Хрононімійне	2	3,6 %
Ергонімійне	2	3,6 %
Усього	55	—

Хоча антропонімійне поле є найбільшим, ядром онімного простору зазначеного фільму виступають саме топоніми: *Майдан* (8), *Україна* (4), на межі ядра та периферії: *Київ* (2), *Банкова* (2), *Михайлівський* (2), до периферії відносимо: *Svyatoslav Vakarchuk*, *Serhiy Nigoyan* (див. табл. 2).

Таблиця 2

Місцезнаходження в онімному просторі	Клас оніма	Приклад	Кількість
Ядро	Топонім	<i>Майдан</i> (у різних граматичних формах)	8
Ядро	Топонім	<i>Україна</i> (у різних граматичних формах)	4
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Київ</i> (у різних граматичних формах)	2
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Банкова</i>	2
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Михайлівський собор</i>	2
Периферія	Антропонім	<i>Serhiy Nigoyan</i>	1
Периферія	Антропонім	<i>Svyatoslav Vakarchuk</i>	1

За результатами кількісного аналізу онімного простору документального фільму «Суперсила» (2023 року, режисери — Шон Пенн та Аарон Кауфман) було зібрано 200 неунікальних власних назв. Найбільше тих, що перебувають в топонімійному полі, — 112 (56 %): *Україна*, *Київ*, *Донбас*, *Маріуполь*, *Львів*. Очевидно, це пов'язано з тим, що простір має надважливе значення у фільмі, адже його втрачає Україна. За допомогою частого використання певних слів чіткіше окреслюються тема і головна проблематика, а отже, і сам простір набуває обрисів, так акумулюється його важливість. Антропонімійне поле представлене 68 одиницями (34 %). Оскільки в документальному кіно репрезентовано думки очевидців, у субтитрах подано їхні імена та прізвища: *Yulia Marushevska*, *Oleksandr Matyash*. А також згаду-

ються історичні особи: Віктор Ющенко, Петро Порошенко, Віктор Янукович (інколи без імені). Антропонімійна формула у військових, крім власного імені та прізвища, представлена званням та позивним: *Major Andrii 'Juice' Pilshchykov*. Хрононімієне поле репрезентоване 12 одиницями (6 %). Особливістю є те, що деякі хрононіми насправді перехідні, утворені від топонімів: *Майдан* або *Євромайдан*. І хрематономієне поле — 1 онімом (0,5 %): «Слуга народу» (див. табл. 3).

Таблиця 3

Назва поля	Кількість онімів	Відсоткове співвідношення
Топонімійне	112	56 %
Антропонімійне	68	34 %
Хрононімієне	12	6 %
Ергонімійне	7	3,5 %
Хрематономієне	1	0,5 %
Усього	200	—

Спробуймо окреслити структуру онімного простору. До ядра входять такі власні назви: *Україна* (57), *Зеленський* (31) та *Київ* (20). На межі ядра та периферії: *Крим* (9), *Донбас* (6). На периферії: *Leonid Ostaltsev* (2), *острів Зміїний* (1), *Помаранчевої Революції* (1), *Привид Києва* (1) (див. табл. 4).

Варто звернути увагу на те, що топонім *Україна*, як і *Київ*, використовується часто персоніфіковано: «*Київ потонує у звуках вибухів*»; «*озбройте Україну зараз, щоб захистити свободу*»; «*Україна ніколи не здасться*». Топоніми, як пише Василь Лучик, впродовж багатьох віків функціонували акумулювали важливу для різних наук мовну, фізико-географічну, історичну, культурну та іншу інформацію [5, с. 3]. Очевидно, тому вони функціонують в ядрі онімного простору. Антропонім *Зеленський* здебільшого використовується без імені або разом із

назвою посади: *Президент Зеленський*. Найчастіше під час репрезентації прізвищ використовується граматична форма називного відмінку.

Таблиця 4

Місцезнаходження в онімному просторі	Клас оніма	Приклад	Кількість
Ядро	Топонім	<i>Україна</i> (у різних граматичних формах)	57
Ядро	Антропонім	<i>Зеленський</i> (у різних граматичних формах)	31
Ядро	Топонім	<i>Київ</i> (у різних граматичних формах)	20
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Крим</i>	9
На межі ядра та периферії	Топонім	<i>Донбас</i>	6
Периферія	Антропонім	<i>Leonid Ostaltsev</i>	2
Периферія	Топонім	<i>Острів Зміїний</i>	1
Периферія	Хрононім	<i>Помаранчевої Революції</i>	1
Периферія	Антропонім	<i>Привид Києва</i>	1

Отже, онімний простір американського документального кіно має свої особливості, адже репрезентує реальність через використання власних назв. У фільмах «Зима у вогні» та «Суперсила» оніми утворюють ядро (*Україна, Київ, Зеленський, Maidan*), напівпериферію (*Крим, Донбас*) та периферію (*острів Зміїний, Привид Києва, Andrey Yanchenko*). Власні назви, що перебувають у ядрі онімного простору, складають концепти. І припускаємо, що тут можна говорити про когнітивну ономастику, методи дослідження якої можна використати в майбутніх дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Брюховецька Л. Кіномистецтво : навчальний посібник. Київ : Логос, 2011. 391 с.
2. Вербич С. Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та позамовні чинники. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 15–23.
3. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Одеса : Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68–74.
4. Колесник Н. Онімний простір та онімне поле як категорії структурування об'єкта дослідження у фольклорній ономастиці. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 124–134.
5. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
6. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок — НТ, 2012. 256 с.
7. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.